

DISSERTATIO MEDICA SOLENNIS
**CRISIUM NATU-
RAM ET EXPLICATIO-
NEM RATIONALEM
SISTENS,**

QVAM

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE BORUSSÆ, MARCHIONE BRANDENBURGICO,
SUB PRÆSIDIO

DN. FRIDERICI HOFFMANNI,
POTENTISSIMI REGIS BORUSS. CONSILIARII
ARCHIATRI ET PROFESSORIS P. O.

h. t. DECANI,

PATRONI AC PRÆCEPTORIS SVI ÆTERNVM DEVENERANDI,
PRO GRADU DOCTORALI

Die Januar. A. MDC CVI.

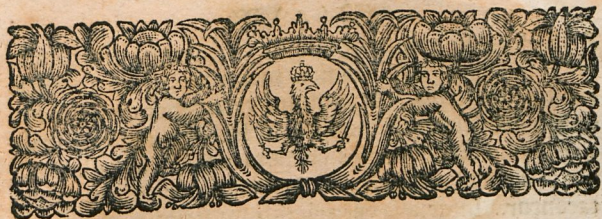
publico Eruditorum examini submittit

JOHANNES PETRUS ARTOPOEUS,
ANCHOR. MOSELL.

HALÆ MAGDEB. Lizeis Chr. Henckelii, Acad. Typogr.

GRIZIUM NATU
RUM EXPOSITIO
MEDI RATIONABILIS
SISTENS
Omnium
PRINCIPES MAGNIFICENTISSIMO
PRINCIPIS AC DOMINI
PHILIPPO WILHELMO
MARCHIONI BRUNSVIGICO
SUB PRÆSIDI
DNI FRIEDERICI HOFFMANNI
PHYSICIMATRI BRUNSVIGICIS
AC NATU-
RÆ
PACIS AC REIPUBLICÆ
PRO GRADU DOCTORIS
JOHANNES PETRUS ARTOPEUS
MAGISTER

DISSERTATIO MEDICA SOLENNIS
CRISIUM ET DIERUM CRI-
TICORUM NATURAM ET EXPLICATIO-
NEM RATIONALEM SISTENS.

PROOEMIUM.

Benignissimum & sum-
mum Numen duplici potissimum
modo humanis mentibus sese co-
gnoscendum sinit, videlicet ut ad-
mirabilis ordo, & immensus amor.
Ordo conspicitur maxime in toto
systemate atque œconomia rerum
visibilium corporearum, ubi vel minimi corporis arti-
ficiofissima mechanico-organica structura sapientiffi-
mi conditoris artificium sive ordinem luculentissime,
prædicat; amor vero ineffabilis in mentibus & spiri-
tualibus creaturis potissimum se præsentat, sique dice-
re apertius liceat, quod sentimus, non pressius Divini
Numinis essentia detegi atque exprimi potest, quam si
Deum definiamus per infinitum ordinem atque amo-
rem: Igitur quicumque Deum imitari gestit, in perfe-

cto ordine & amore ut hoc faciat, necesse est, omne enim quicquid boni nomen meretur in hæc duo sese resolvit principia. Optandum vero vehementer foret, ut phyfici & medici ineffabilem Dei artem atque ordinem, quo suas actiones corpora præsertim animantium instituunt, magis quam accidit, inquirerent atq; scrutarentur. Inter alia vero clarissimum ordinis & mechanismi testimonium exhibet quod corporis nostri humani notabiliores effectus, mutationes, actionesque statim ac certo tempore fiant. Tempus vero solemnissimum est numerus septenarius. Certum est quod hoc numero corporis nostri formatio, perfectio, conservatio, incrementum decrementum, propagatio & destructio contineantur atq; absoluantur. Illud saltem hoc loco non præterire volumus, quod definito tempore morbus generetur, continuetur, certo quoq; tempore desinat & homines interficiat. Constantissimæ enim observationis res est, quod natura in febrium solutione ordinario, ni laceffita & impedita aliunde sit, observare soleat statim ordinataque tempora & quidem semiseptimum & septimum diem. Prudentis itaque phyfici & medici est, ordinem illum mirabilem, quo Deus in natura agit & permagnos effectus præstat, cognoscere, inquirere, nullo modo vero ipsum intercipere atque turbare sed potius imitari, cum sapientia & ars divina longe præstantior sit omni humana. Verum enim vero deploranda hodierno tempore nonnullorum audacia est, qui non modo talia negligunt, sed plane rejiciunt, nullam aliam ob causam, quam quod harum rerum rationem capere vel intelligere nequeant, cum tamen plura existant, & vera sint, quorum modum & rationem intellectus hu-

humani imbecillitas assequi nequit. Omnium anti-
quissima est doctrina de diebus criticis in febribus illo-
rumque existentia ac potentia à primo & sapientis-
simo Medicinæ statore stabilita & experientia per tot
secula confirmata. Nihilominus de eorum existen-
tia & effectu dubitare hodierno tempore quidam non
erubescunt, adeò ut doctrina de crisi-
bus planè deser-
ta à medicis & conturbata adhuc videatur, nec quid per
crisim intelligant; & quid veri vel falsi de his statuen-
dum amplius sciant. Consilium itaque nostrum est,
crisim existentiam ex antiquitatis venerandæ fontibus
stabilire, illarumque naturam & efficaciam à falsis
conceptibus & dubitationibus asserere, vindicare, &
quantum possibile ex sanioribus principiis earum na-
turam munire atque explicare. Benignissimum verò
numen ex alto huic nostro instituto benedicat!

§. I.

Primus & qui omnium optime, scitu
non minus utilia, quam necessaria de crisi-
bus & diebus criticis eorumque effectu in febr-
ibus prodidit est ipse *Hippocrates*, quem plures
postea & inter hos ipse *Galenus* ejusque asse-
clæ secuti, qui tantum abest, ut hanc doctri-
nam experimentis ac observationibus auxerint atque locu-
pletaverint, ut potius in nonnullis eam pervertendo detur-
paverint. Placet itaque ipsum fontem a quo utilia hæc in ar-
tem medicam promanarunt, ipsum videlicet *Hippocratem* adi-
re, & scientiam de crisi-
bus inde haurire eamque & experi-
entia & ratiociniis stabilire, ubi postmodum facillimum erit
superflua, nec non defectus ac erroneos conceptus ac falsas
causas circa hanc materiam occurrentes apercius intueri,
Pri-

Primum vero perquam dignum est observatione vocabulum criseos *πολῆσιμον* esse & variè accipi tam à veteribus quam recentioribus, siquidem sumunt hoc sæpissime pro ipsa noxiorum in corpore excretionem, ita *Hippocrates lib. de arte corrupti ossis excretionem crisin appellat. Galenus comment. in aph. 13. Sect. 11.* crisin profecretione humorum noxiorum facta in febris accipit, nam *Hesychio & Suida* autore notante *Langio lib. 1. epist. 37. τὸ κρῖσιον* sequestrare & veluti per cribrum aliquid excernere denotat. Deinceps non raro sumitur pro ipso critico motu & maxima actionum in corpore perturbatione, sive, ut loqui amant, certamine naturæ cum morbo, ubi terminus à quo est status morbi, terminus ad quem salus & mors. *Galenus Sect. 2. aph. 13.* crisin vocat subitam ac repentinam in febre mutationem ad salutem vel mortem, sive in melius & deterius. Vulgus medicorum sæpenumero crisin cum die vel tempore critico confundit.

§. II.

Quoniam vero summus *Hippocrates* primus de diebus criticis & crisiibus facit mentionem, non inconsultum erit, hic allegare quo sensu ipse hęc vocabulo fuerit usus. Testantur vero ejus præclara monumenta, criseos vocabulum ab ipso sumtum comuniter fuisse, de judicio medici quod format & formare debet ex morbi circumstantiis & subiecti naturæ de morbi eventu sive fausto sive infausto, unde crisis exurgit bona vel mala, fida vel infida. Et lib. de affection. §. 8. ita loquitur: judicare in morbis est, cum morbi augeantur aut minuuntur aut in alium morbum transeunt aut desinant. De hinc familiarissime hoc vocabulo denotat morbi solutionem hinc clare lib. de præcept. Sect. 12. tom. 3. scribit: *κρίσις ἐστὶν ἀπόλυσις νόσου*, crisis est morbi exolutio. Et passim in scriptis Hippocraticis hæ formulæ legenti occurrunt, hic morbus vel hic æger die 7ma vel 14ta perfecte judicatus est, i. e. morbus solutus & æger sanatus.

§. III.

Ut autem nobis formare possimus verum & evidentem de crisi morborum acutorum conceptum, res poscit, ut omnia genuina requisita ad crisis morbi faciendam recenseamus. *Primo* itaque crisis tantum locum habet & dicitur de morbis acutis & speciatim febribus continuis, *Acute* enim competit, magis chronicis affectionibus. *Secundo* crisis instituenda est tantum certis morbi diebus, inter quos solennes sunt septimi & semi septimi à morbi initio, reliqui dies parum vel nihil ad crisis faciunt. *Tercio* judicat medicus hisce diebus de transitu morbi ad salutem, mortem vel alium morbum. *Quarto* Medicus instituit crisis decretoriis criticis diebus ex certis signis, inter quæ non modo urina & excretiones, sed & ipsæ pulsus & vires ægri attendi debent. Hæc mea sententia absolvunt legitimum de crisi medica in morbis acutis conceptum & quid prudens antiquitas per hanc intellectam velit, designant. Quantâ itaque utilitate hæc elegantissima doctrina sese in praxi commendet, facile colligere est, quid enim eximiûs? quam quod natura providentissima sic dirigente statim ac certi dies à Medico observandi sint, in quibus præcipuè reflectere ad præsentia præterita & futura, & ex hisce judicium instituere de morbo debeat ac possit.

§. IV.

Primum verò ex *Hippocratis*, quæ nobis reliquit, scriptis perspicua loca adducemus, quæ clarè demonstrabunt quibus diebus crises in febribus fiant. Primus esto, qui existat de diebus judicatoriis §. 9. Judicantur febres quarta die, septima, undecima, decima quarta, decima septima, vigesima prima. Ex his autem acutis quædam etiam trigesima: deinde quadragesima, postea sexagesima. In lib. aphorism. *Sec. II. aph. 23. & 24.* hæc habet: Acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur. Septimæ quarta index est. Alterius hebdomadæ octava principium est. Consideranda vero undecima est. Hæc enim quarta est secundæ hebdomadæ.

mada. Consideranda rursus decima septima. Ipsa enim est quarta quidem à decima quarta, septima vero ab undecima. Idem Autor *lib. de prenor. §. 20.* hæc notabilia profert: Placidissimæ febres & signis securissimis nitentes, quarto die desinunt aut prius. Malignissimæ vero, & signis horrendissimis oborientes, quarto die aut prius occidunt. Primus igitur ipsarum insultus sic desinit. Secundus autem ad septimum producitur. Tertius ad undecimum. Quartus ad decimum quartum. Quintus ad decimum septimum. Sextus ad vigesimum. *In lib. III. de presag. 7. & 8.* Morbos advertere à prima die oportet, atque singulos dierum quaterniones observare: sic enim haud obscure scies, quo se conversurus sit morbus. Febres ardentes epidemicæ judicabuntur bono ordine in septem ac decem diebus. *It. lib. de septimestr. partu §. 6.* hæc affert: Dies maxime insignes in plurimis sunt primi & septimi, multum potentes in morbis & multum in foetibus, nam plurimi abortus in his diebus fiunt & §. 8. hæc habet: Medicum qui ægrotorum salutem recte conjectare velit, animadvertere quidem oportet & contemplari omnes dies, ex paribus vero decimum quartum & vigesimum octavum & quadragesimum secundum, hic enim terminus ponitur. Contemplari autem oportet per ternarios ac quaternarios.

§. V.

Sententia itaque Hippocratis est, ut ex superioribus adductis locis clarum sit, acutas & continuas febres solvi & terminari debere septenis diebus, si solutio horum morborum salutaris sit. Fit vero solutio per evacuationes aut per sudorem, aut per alyum, urinam, sanguinem, sputum sufficientes & quidem criticis dictis diebus, hinc etiam vocari solent criticæ excretiones. Si aliis diebus excretiones tales contingunt, hæc minus salutare, sed symptomaticæ esse solent. Egregia sunt, quæ circa hanc rem in medium adfert Hippocrates. Notabilis est maxime locus §. 37. *Sec. IV.* Sudores febri-

ci-

citanti si inceperint, boni sunt tertia die, & quinta & septima, & nona & undecima & decima quarta, & decima septima & vigesima prima, & vigesima septima & trigesima prima, & trigesima quarta. Hi enim sudores morbos judicant. Qui vero non sic fiunt, dolorem significant, longitudinem morbi, & recidivas. Consentit etiam in hanc rem Galenus de diebus judicat: Qui sudores manant diebus indicantibus non criticis, laborem significant & diuturnitatem morbi, nam judicatoria non judicantia, aut sunt funesta, aut certe sinistrae judicii. Idem in eodem libro scribit in duodecimo & decimo sexto die nullum judicatum vidit, in sexto judicantur aegri cum difficilibus symptomatibus & periculo non mediocri, imperfecte & obscure, i. e. excretionis sunt tum temporis periculosae. Illum vero Hippocrates sudorem maxime judicat salutarem, qui febrem in diebus judicatoriis solvit, uti scribit in *lib. de Coac. §. 4.* & eum malum, qui cum febre in acuto morbo consistit. Hisce etiam consentit *aphorismus 65. Sect. VI.* Febricitanti sudor oboriens febre non remittente, malum, moram enim trahit morbus & multam humiditatem significat.

§. VI.

Designant vero futuram salutarem crisin & morbi solutionem critico die secundum observationem Hippocratis, urinae probe coctae, i. e. quae non tenues, non albae, nec copiosae fluunt, sed saturatae sunt, consistentiam habent, & sedimentum deponunt; Notabilis est haec de re locus in *Hipp. lib. 1. epidem. Sect. 11. p. 661. §. 56.* Cruda & incocta, & in malos abscessus conversa in febris, aut judicationis sublationem, aut dolores, aut diuturnitatem aut mortem, aut eorumdem recidivas significant. It. *Sect. IV. aph. 71.* Quibus septima die morbi judicantur, his nubeculam habet urina, quarta die rubram, & alia secundum rationem. It. *aph. 72.* Quibus urinae pellucidae, albae, malae, maxime autem in phreniticis apparent. De signis bonae criseos ex urinae me-

B

mo-

morabilia etiam notavit in *Coac.* §. 5. In principio urina in febre albam habens, & lævem subsidentiam firmatam celerem dimissionem significat. Subrubra & subsidentiam subrubram habens & lævem, si ante septimum diem prodeat, septimo die liberat; post septimum vero tardius, aut omnino post tempus aliquod diuturnius. Et quæ in quarto die nubeculam subrubram habet, septimo liberat, si reliqua juxta rationem habeant. Cæterum tenuis & biliosa, & vix tenuem & exiguam subsidentiam habens, & quæ ad melius ac deterius mutatur, diuturna est. Hæc autem diutius consequens, aut temporis diuturnitate circa judicationem trahente, periculo non vacat. Aquosa vero & alba perpetuo in diuturnis morbis difficulter judicat & secuta non est. *Lib. III. epid. Sect. II.* Æger quartus secundo die surdus, cum urinis albis, tenuibus, & pellucidis circa meridiem deliravit, quinto die mortuus est. Æger quartus *Sect. III. lib. III. Epid.* cum urinis tenuibus & albis, quarto die moritur, phreniticus.

§. VII.

Fit etiam solutio febrium quandoque per sanguinis eruptiones, vel etiam per alvinam excretionem critico die; locus eximius est apud *Hippocratem lib. I. Epidem. §. 15.* In febribus ardentibus populariter grassantibus, quibus bene ac large sanguis per nares erupit, per hoc maxime servabantur, & nullum novi, qui in hac constitutione mortuus esset, si recte sanguis profluxisset, in Philisco enim & Epaminone ac Sileno quarta ac quinta die parum de naribus stillavit, & moriebantur. Sanguis autem plurimis erupit, maxime adolescentibus & in vigore constitutis: & talium plerique perierunt, quibus sanguis non erupit. Senioribus vero ad morbum regium res devenit, aut alvi ipsi turbata sunt, aut dysenterici facti sunt.

§. VIII.

Pectoris acuti affectus, uti est peripnevmonia cum febre,

bre, per sudorem æque ac spurum, vires suas demittunt. Gravissimus *Autor noster lib. de diebus judicæ. §. 8.* de febre pleuritica hæc habet: Judicatur morbus septima die, longissimus decima quarta. De peripnevmonia vero ibidem scribit: Symptomata patitur æger minimum diebus quatuordecim ad summum viginti uno, & tussit hoc tempore vehementer; & una cum tussi purgatur: primum quidem saliva multa ac spumosa. Septima vero ac octava die, ubi febris in vigore fuerit & humida sit peripnevmonia, crassior, sin minus, non. Nona vero & decima cum virore pallida ac subcruenta. Duodecima autem usque ad decimam quartam, multa & purulenta. Atque hoc in his contingit, quorum naturæ & corporis affectiones humidæ sunt, & morbus fortis est. Quorum vero & natura & morbi constitutio sicca est, in his minus.

§. IX.

Consideravimus hactenus februm solutionem, quæ sit diebus criticis beneficio variarum excretionum, jam res & ordo quoque postulat, ut de imperfectis crisis & solutionibus, quæ fiunt per abscessiones sive, ut *Hippocratico* vocabulo utamur, apostafes & decubitus in aliis cumprimis in extremis partibus quædam dicamus. Inter abscessus hos merito numeranda sunt erysipelata, bubones, arthritici dolores & tumores, maculæ, pustulæ, ulcuscula boni & mali moris, purpura, variolæ & hujus generis plura exanthemata; hæc ipsa secernit etiam natura statim diebus & sæpe magno cum emolumento, nempe cum febris & symptomatum mitigatione, utut non sufficiente & plenaria. Quod attinet ad erysipelas, notum est, quod hoc ipsum invadat vehementer febre, quæ tumore apparente in cute postea solvitur; & quod *Hippocrates* ipsum erysipelas inter abscessus judicatorios referat *ex lib. II. epid. Sect. III. §. 59.* apparet, dum ait: Quæcunque sine signo judicationis judicatorio disparent, male judicatæ sunt, velut erysipelas ancillæ Poly-

marchæ. Deinceps criticis febrium solutionibus etiam artuum, genuum ac coxendicum dolores ac tumores subjungit de iudicationibus p. 446. & Coac. 1. p. 534. Ita lib. III. Epid. Sect. I. ægrotus tertius die vigesimo coxæ dextræ dolore, non quidem penitus perfecte iudicabatur. Denique inter abscessus sive quæ sub cutem abscedunt, recenset tubercula & putrescentia & quæ suppurantur, pustulas quoque uti videre est, ex loco qui extat lib. II. epid. §. 45. p. 687. Nullum dubium quod hic etiam subintelligantur morbilli, variolæ; Inter abscessus merito quoque referenda sunt tubercula sive tumores circa aures, in quos tandem febres resolvuntur. Confirmatur hoc à nostro Autore qui Sect. I. lib. I. epid. §. 10. inquit: Tubercula circa aurem alteram multis erant, plurimis ex utrisque citra febrem erecte obambulantibus, quibusdam vero etiam parum incalcescebant. Fiebant autem hæc adolescentibus, juvenibus in vigore constitutis, & ex his plurimis, qui circa palæstram exercebantur. Notabilissimus vero locus est de iis, in quæ febris abscedit in lib. de vitæ acut. §. 35. dum loquitur de febris ardentis certo genere & addit: Si non sanguis ex naribus fluxerit, aut abscessus circa collum fiat, aut crurum dolor & sputa crassa spuerit, aut coxæ dolor aut pudendi livor, non iudicatur: & testis intensus iudicatorium signum est. Nec minus carbunculus pestilentialis inter abscessus meretur recenseri; qua de re legi meretur lib. VII. epid. §. 55.

§. X.

Desimus hactenus doctrinam & historiam de criticis & diebus criticis ex ipso Hippocrate, qui primus eam nobis detexit ac revelavit, hanc pressò pede secutus est Galenus fidelissimus Hippocratis imitator, qui ferme in omnibus hanc doctrinam confirmat & dierum decretoriorum præsertim septimi naturam ac potentiam salutarem mirifice extollit, sextum vero infidum & suspectum semper habet, & hunc tyranno, illum regi assimilat, quoniam ille

ille levat, hic semper discrimen affert & cum difficil-
limis symptomatibus & imperfecte & sinistre judicat,
de qua re legatur *lib. 1. de diebus decretoriis*. Illud vero singu-
lare habet *Galenus* quod nonum diem etiam inter criticos salu-
tares referat, unde loco citato proponit se conspexisse per
experientiam ætate quadam plures quam trecentos homines
acute ægrotantes universos vel septimo vel nono die crisin
habuisse. Porro notabile est quod scribat, se neminem vi-
disse perire, qui præcedentibus cõtionibus crisin habuerit,
vid. lib. III. de crifibus cap. 3. & quod nunquam crisis sit, nisi ma-
gna perturbatio præcedat & subito ac vehementissime natu-
ra à morbo irriteretur, unde semper in statu eam fieri pro-
nunciat, semperque præcedentem diem & noctem gravio-
rem esse dicit, & nullum à morbo liberari, nisi ubi aliqua
evacuatio effatu digna, aut abscessus aliquis contigerit, hinc
crisin nominavit, quando morbus per excretionem vel ab-
scessum finitur. Cæterum ipse *Galenus lib. de diebus decreto-
riis*, principes criticos vocat septimum, decimum quartum
& vigesimum primum, in quibus plures sanari, quam mori
declarat. Secundum dierum criticorum ordinem vocat
contemplabiles indices internuncios, quod in hisce crifeo-
futuræ in septimo die signa eluceant, si nempe fuerint cocta
excrementa & sunt hi dies semi septimi i. e. dies inter septi-
mam & tertium, reliquos dies inter indices & vere criticos
dixit intercalares vel etiam provocatorios, quod naturam
propritam ad excerrendum, ejusmodi sunt in prima septi-
mana 3. 5; reliqui dicuntur vacui, quia nec decernunt, nec
indicant, nec provocant. Medicinales vero, quia illis die-
bus ægris mederi, usque cathartica citra periculum exhibe-
re potest Medicus. Hoc apertissimis verbis expressit *Divinus
Senex lib. IV. de morbis*. Quicumque, inquit, febre continua
correpti cathartico diebus paribus usi sunt, hi nimium pur-
gati sunt nunquam: At qui diebus imparibus cathartico sunt
usi, nimium sunt purgati & multi perierunt. Dies hos qui-

dām criticos artificiales vocant, quod arte medica morbos judicanti e. solvant. vid. *Laurent. p. 110. de crisisibus.*

§. XI.

Postquam itaque tam ex Hippocratis quam Galeni præclaris monumentis ea quæ tradiderunt de morborum acutorum crisisibus & diebus criticis utilia & necessaria delibavimus antequam de iis nostrum iudicium interponamus, & eorum quæ conveniunt veritati & experientiæ rationes aptas reddamus, utile erit, ut eos autores & illorum argumenta, qui in dubium vocarunt hanc doctrinam, producamus atque consideremus. Ex veteribus primus fuit *Asclepiades* hic teste *Cælio Aureliano lib. I. cap. 14. p. 37.* statuit, non esse in passionibus statos dies, quos crifimos appellant, etenim non certo, aut legitimo tempore ægritudines solvi. Huic vetustissimo auctori assentitur etiam Medicorum *Cicero Celsus, qui lib. III. cap. 4. diferte scribit*: Est de diebus dubitatio, quoniam antiqui potissimum impares sequebantur, eosque tanquam dum de ægris judicaretur, *αριστους*, nominabant. Id *Asclepiades* jure ut vanum repudiavit, neque in ullo die, quia par imparve esset, his vel majus vel minus periculum esse dixit; interdum enim pejores dies pares sunt. Nonnunquam etiam in ipso morbo dierum ratio mutatur fiuntque graviores, qui remissiores esse consueverunt; verum in his quidem antiquos tunc celebres admodum, Pythagorici numeri sefellerunt; dum hic quicumque Medicus non numerare dies debeat, sed ipsas accessiones intueri. Inter recentiores eminent *Helmontius* qui lib. *de tempore p. 509. §. 53.* crises in praxi perstringit sedulo, inquiens: Notavi quod nusquam sit crisis, ubi Medicus artis suæ gnarus morbum ante crisis expectationem sustulit. Etenim ut natura ordinariis gaudet motibus, iisque assueta est & unitate virtutis motricis gubernatur lubens: ita quando totum morbi negotium suis incumbit tantum humeris, stas ipsa ciet crises, quas alioqui medelæ anticipat bonitas pravitasque retardat vel perdit. Sic nempe dies crifeos decimus quartus in quadragesi-

gesimum protelata est. Boni ergo & fidelis Medici est negligere crises; præstaretque ægros medente earuisse, quotquot per crisin evadunt, multo magis, quorum crisis tardior est. *Idem de febribus cap. II §. 8.* Verus ergo Medicus ante crisin morbum superare debet, sin secus egerit, medicæ artis auxilio nihil penitus adscribi poterit. Si enim crisis, infert *Cl. D. Langius in Miscell. quest. 4.* in morborum curationibus expectanda, medicina profecto supervacaneum seu inutile, magisterium erit, quia totum medendi negotium naturæ quasi unice, non vero arti, nec ejus profecto hac ratione committitur. Ejusdem sententiæ est *Faber*, qui *panchymag. tom. 3.* Medico incumbere docet, ut morbo ante crisin, & sine crisi medeatur. Accedit huic *Comes de Flisco*, qui *in lib. de Fato* aperte profitetur, in praxi numerum hunc dierum non semper observari, & sæpius aliis etiam diebus crises fieri.

§. XII.

Sunt præterea alii, qui non in dubium vocant existentiam & usum dierum criticorum, quomodo describuntur ab ipso Coo; sed observationem hanc in Græcia saltem, in nostris regionibus locum non invenire existimant. Ita *Cl. Waldschmid in fundam. medic. p. 113.* de crisi dicit: Notandum venit nos non admodum curiosos esse debere in rimandis causis criticarum mutationum, cum in nostris regionibus, & hoc nostro tempore tales crises non amplius fiant, hinc etiam prædictiones nostræ in morbis acutis non adeo certæ sunt, nec indubitare fidei, prout apud Hippocratem inveniuntur, ubi alia phænomena nobis raro vel nunquam conspicienda apparere. Et *Eichstad. pad. astron. Sect. III. p. 372.* In nostræ Germaniæ regionibus & præsertim sub nostro polo & in solo nostro rarius crises perfecte ad salutem eveniunt. It. *Hollerius in aphor. Hippocr. in frigidis & borealibus regionibus rarissime expectantur critica exalta evacuationes.* Causam quod spectat, cur in nostro climate tam raro observentur exquisitæ crises diebus criticis eventientes, nonnulli rejiciunt in ipsam regionum temperiem. *vid. Wed. Dissert. de dieb. criticis.* Neque ab
hac

hac sententia dissentire videtur *Baglivius p. 140. in prax. medic.* qui fateatur in Græcia perfecte succedere crises in acutis morbis, non vero ita in nostris septentrionalibus regionibus. Id quod adscribendum putat aëris puritati & tenuitati illius regionis & adjacentis orientis valde elastici cum noster aër aqueis & crassis impuritatibus fœdatus humores quoque corporis magis impuros nunquam non faciat ut ad debitum criseos sive despumationis officium nunquam possint pervenire.

§. XIII.

Restat jam ut causas effectuum mirabilium dierum criticorum in acutis secundum veterum maxime sententiam & mentem adducamus. Plurimi vero in eo conveniunt, motuum criticorum causam efficientem non aliam esse, quam naturam corporis, animam sive principium motuum in corpore nostro, quod regit & gubernat totam machinam, quod tollit morbos, quod ut lib. VI. epid. Sect. V. exstat, à nemine informatum est, nec quicquam didicit, ea tamen qua decet, quæ fieri & ubi fieri debent, efficit, quod cum morbo committitur, nec extremum certamen detrestat, magno impetu insurgens noxium a bonis secernit per debitas vias debito & convenienti tempore, bonum & necessarium in finem, & tales efficit commotiones & tali proportione ac gradu, qui præsentis materiæ morbificæ quadrat, idque ex se & sua natura libere, non coacte ex causis externis necessariis ceu res incorporea quæ à rebus corporeis nec affici nec alterari potest. Adjiciunt nonnulli ceu causam remotiorem naturam adjuvantem, astralem influxum præcipue lunæ, prout nempe aspicit planetas salutare vel infestos, & signa Zodiaci transgreditur.

§. XIV.

Postquam igitur ex veterum monumentis placitis crifum & criticorum dierum historiam & varias eorum effectibus sententias deduximus, sequitur jam, ut nostram

stram, quid veri vel falsi in hac doctrina subsit, exponamus & an dies critici & quare tam eximium usum ut veteres voluerunt in praxi medica habeant doceamus. Quoniam vero ad veritatem in rebus physicis & medicis indagandam, semper eminet experientia, quæ omnis veritatis, quæ in facto consistit & ratiocinationis medicæ primum fulcrum ac fundamentum est, quare etiam in hac materia ea primum nobis consulenda est. Qua de causa quæ nos attente observavimus, omni exuto præjudicio autoritatis, circa solutionem febrium, præsertim certis ac statis diebus candide proponenda statuimus. Primo experientia indubitata certum est, ephemeræ febres viginti quatuor horis, synocham quarto vel septimo die cedere plerumque per sudorem vel hæmorrhagiam. Pleuritis seu peripneumonia levior & mitior fit circa diem quartum, per tussim ejecta materia cruenta, circa septimum plerumque solvitur sudore & expectoratione liberiori, gravior vero extenditur interdum ad decimum quartum diem, si ulterius procedit, in empyema mutatur. Ventriculi erysipelas, quod febre indicatur leipyria, vacuatione per superiora seu inferiora, sudore quoque vel quarto vel septimo dimittit. Febris inflammatoria hepatis septimo, undecimo vel decimo quarto die solvitur partim sudore, partim etiam per alvi proluviem, si pars nempe concava hepatis fuerit inflammata. Coniunguntur inflammationibus internis viscerum narium stillicidia quandoque salubria sed rarius vel plane non perfecte solventia morbum. Tertianæ simplices septenis circuitibus sponte sua sæpissime recedunt. v. *lib. de judic. §. 4.* Ardentes febres biliosæ solvuntur plerumque septimo aut decimo quarto die sudore & alvo liberiori. v. *Hipp. l. c. d. judicat. §. 4.* Pettechiales septimo, undecimo, decimo quarto, nonnunquam etiam licet rarius vigesimo primo demum virulentiam suam exuunt. Pestis quarto, septimo vel undecimo die si servatur ager, truculentiam suam relinquit, & uno verbo:

C
ple-

pleræque febres continuæ septimo undecimo decimo quarto die ordinariè finiuntur. Videri potest hac de re *DD. Praeses in dissertatione de diarrhæa in feb. acut.* ubi dicit: Sæpius febres malignæ, imo pestilentiales plus alvina excretionè, quam sudore salutariter finiuntur, quæ observatio etiam est *Galenii lib. de arrabile cap. 4.* It. *Gerhardi Columbe in lib. de febr. pestil.* qui mirifice commendat excretionis alvinæ effectus in solutione harum febrium, ubi scribit p. 231. quod in illa constitutione pestilenti fere omnes, quibus alvus copiose ejecit, licet cum signis cruditatis fuerit, tandem liberatos fuisse. Procedente enim, pergit, alvi fluore indies coctionis signa superveniebant, morbus evadebat clementior, & tandem alvi fluore perseverante, fideliter & integre ægri judicabantur.

§. XV.

Quod attinet ad febres & commotiones febriles, quæ quidem non penitus solvuntur, sed tamen mitiores fiunt, apostasi seu decubitu factæ noxiæ materiæ in partibus corporis, hæc temporis ratione sic se habent. Erysipelas cum febre vehementissima invadit, sed die semiseptimo, i. e. inter tertium & quartum diem propulsa materia ad ambitum corporis plane quiescit. Variolæ morbilli adoriuntur corpora cum vehementibus symptomatibus intensaque febre, hæc vero die semiseptimo, propulsata caustica acri materia ad corporis corticem, mitior non modo fit, sed conquiescere etiam solent simul acerbissima symptomata. Febres purpuratæ, relegato acri pernicioso humore ad ambitum corporis, circa quartum diem omnem acerbiteratem symptomatum deponunt. Carbunculus & bubo pestilentialis die quarto vel septimo meliorem reddit morbum, si non lethalis est. Petechiæ quarto vel septimo die cum levamento quodam semper prodeunt. Arthriticæ febres, si vehementes sunt, mox mitescunt propulsato ad artus acri caustico humore. Febres biliosæ die septimo vel nono, vel undeci-

mo vel decimo quarto ictero superveniente ad apyrexiam perveniunt, hinc recte *Hipp. de judic. §. 10.* Desinente febre ardente si accedat morbus regius, non solet amplius exsudare, neque usquam alibi abscessum facere, sed sanus fit. Bona etiam & salutaris apostasis est tumor in meatu auditorio & ex eo proveniens surditas, quæ in Hungarica febre & acutis cum cephalalgia & delirio junctis, si die critico supervenit & constans est, plerumque faustissimum reconvalescentiæ signum præbet, id quod jam olim suo tempore etiam notavit *Hippoc. in Sect. II. aph. 60.* Ratio hujus peculiaris observationis in promptu est, naturæ enim robustæ indicium est, quando ad partes extremas ignobiliores & emunctoria, quale hic sunt glandulæ meatus auditorii, propellit humorem, sine dubio viscidum sulphureum. Unde clare intelligi poterit in *lib. de judic. §. 11.* propositio *Hippocratis*: Quibus in febribus aures obsurduerunt, his non soluta febre insanire necesse est. Solvit autem sanguis è naribus erumpens, aut alvus biliosa egerens, aut dysenteria arrodens, aut coxarum aut genuum dolor.

§. XVI.

Tandem nec hoc præterire possumus, quod in nostris regionibus valde familiares in febribus acutis sint, *μεγάλας* ubi natura imbecillior facta non sanguinem vel humorem peccantem è corpore foras expellit, sed ad partes internas sub temporibus criticis & extra ea amandat; sunt vero hæ metastases ferme omnes exitiosæ, nam ex stagnatione, quæ exitiosorum symptomatum & præcipue lethaliæ fons ac causa existit, nascuntur, fiuntque sic phrenitides, convulsiones, tendinum subsultationes, sopores & syderationes, quæ à sanguine copioso in vasis cerebri stagnante originem suam perunt; in pectore etiam inflammationes & suffocationes à congesto ibi sanguine finem vitæ faciunt; simili modo in faucibus, oesophago ejusque orificio à stasi sanguinis ortæ inflammationes anginosæ, aphthæ cum oris ar-

dore, & siti inexplebili, difficultas deglutiendi, plerumque lethum prænunciant. *Hipp. Sect. IV. apb. 50.* in febre continua difficultatem spirandi cum delirio lethale signum æstimat. *It. apb. 52.* in voluntariam lachrymarum emissionem, difficilem quoque deglutionem in dictis febribus, lethalem febris notam perhibet. Nam hæc indicant jam stagnantem & extra circulum constitutum in dictis locis sanguinem.

§. XVII.

Denique circa solutionem febrium ipsa assentiente vera & firma experientia salutarem sequentia observationem merentur: *I.* In cujusvis febris salutari dimissione & solutione circa diem criticum vel in ipso vacuatio notabilis sive per sudorem sive per alvum semper fere contingit, eaque facis liberalis, ut quandoque per aliquot dies duret, & præsentem hac, imo sub hac & post illam pulsus fieri solet fedatior, vires crescunt, animus vigorem acquirit, erectior fit, somnus quietus evadit, calor deserit membra, & notabilis mutatio in melius omnium adionum visitur. *II.* Quandocunque largæ evacuationes vel extra dies criticos, vel in illis contingunt, vehementia vero morbi & symptomatum non decrescit, sed potius in eodem statu permanet vel increscit tunc pessimum indicium est. *III.* observatio constans & frequens est: sicuti fausta solutio morbi & symptomatum hæc est, quæ fit diebus criticis cum levatione & evacuatione: ita omnes evacuationes, quæ non infiruntur hisce temporibus, utut primum levare corpus videantur, non sunt tutæ sed suspectæ; unde *Hipp. Sect. V Lib. II. epid.* perpetuo ea damnat, quæ levant diebus non criticis. *IV.* Observatur, si variolæ, morbilli, petechiæ, purpuraceæ maculæ mox primo vel secundo die insultus prorumpunt, eas esse pessimæ notæ. *V.* Urinæ copiosæ, tenues, nullo febris continuæ tempore salutaris observantur. *VI.* Antea exanthematum propulsionem, & sic dictas abscessiones à par-

partibus interioribus ad exteriora, contingere fere semper solet major vehementia & exacerbatio symptomatum motuumque turbatio, unde verissimus canon *Hippocr. aph. 13. S. II.* quod ante crisin nox præcedens gravior, post eam vero quietior sit. Hoc ipsum vero non perpetuo verum est de perfecta & plenaria febris solutione. Hinc, morbi solutionem non posse fieri sine præcedente exacerbatione morbi & symptomatum & naturæ perturbatione majori, non constans regula est. *VI.* Quanquam in febre continua acuta nunquam plenaria intermissio symptomatum sit, locum tamen habet quædam remissio, quam postea sequitur nova exacerbatio & incrementum symptomatum, hanc præcedere solet sæpius horripilatio cum rigore quodam, & sub hac tam apostasies quam metastases metuendæ sunt. *VII.* In genere, hic tenendum est, quod principium numerationis in computatione dierum criticorum semper sit faciendum non à lassitudine, de cubitu, vel mala dispositione ægri, sed à motu febrili, qui observatur ex horrore, pulsus mutatione, dum nempe incipit frequens fieri, qui celeritatem singulorum pulsuum, quæ febrium pathognomicum signum constituit, manifestat, uti hoc ipsum fuscè & accurate ostensum est ab *D. D. Præside* in *differt. de puls. theoria & praxi, it. de salubritate febrium.* *VIII.* Quamvis quaternarius & septenarius dierum semper majoris considerationis sint, quam reliqui, nihilominus tamen non semper correspondet in hisce locis observatio *Hippocratis & Galeni*, quod v. g. quartus indicet septimum, undecimus decimum quartum, sed quandoque signa coctionis in urina non semper in hisce, sed in aliis demum fiunt atque visuntur; potius in omnibus diebus contemplari ægri statum, vires atque excretiones oportet. *IX.* Febres ardentes biliosæ, item inflammatoriæ cum vehementia symptomatum stipatæ, præsertim in subjectis sensibilibioribus, crises justo tempore habent semper perfectiores quam malignæ putridæ in subjectis impuris coc-

chymicis debilibus ortis, quarum intra 14. dies terminus quidem est: sed non tam accurata tempora & dies criticos servant

§. XVIII.

Verum non tantum diebus criticis morbi solvuntur, sed in hisce exacebantur sæpius & pereunt sæpissime ægrotantes, un- est observatio & septimo undecimo & decimo quarto die in flammatoriis febribus, variolis, petechiis aliisque epidem- icis acutis multos periisse. Nihilominus tamen plures nono quam septimo die moriuntur, plures imparibus diebus, quam paribus. Prænuunciant mortem copiosæ evacuationes per sudorem, urinæ tenues & copiosæ cum pulsu parvo, debili, frequenti, delirio. Notavimus, subjecta, quo calidiora & sensibilia sunt, quo calidius clima, quo morbi vis vehe- mentior, eo citius solvi morbum vel in melius vel inpejus; cardius vero procedere crises in subjectis languidioribus, pnegmaticis, in frigidis, & paludosis regionibus sub minori morbi vehementia victu pleno crasso & carneo; in tali statu etiam recidivæ familiariores & transitus facilior est in alios morbos.

§. XIX.

Notabile porro, quod, uti bene monet *Hippocr. lib. ii. epid. §. 20.* in quietis & constantibus temporibus & annis tem- pestiva præbentibus boni status & iudicatu facillimos mor- bos fieri, in inconstantibus vero inconstantes & qui diffi- culter judicantur. Hæc ita intelligenda sunt, quando anni tempora naturalem suam constitutionem ac temperiem be- ne servant, & tempestates non extraordinariæ, & præter na- turales contingunt, tunc & vegetabilia & animantium corpora bene disposita sunt, sique morbi in talismodi temporibus contingunt, ordinariam suam indolem morem ac genium servant, unde etiam consuetis symptomatibus stipantur & le- gitime percurrunt sua tempora & solennibus criticis diebus solvuntur; si vero anni tempora a naturali sua indole desle- runt

sunt & plane contrariam ac alienam assumunt, unumque in
 alium transmutatur, æstas autumno similis, hyems te-
 pida, ver æstatis naturam referens, cœlumque diu ne-
 bulosum ac humidum, ventis destitutum permanet, tunc &
 irregularem & plane ordinariam crasin & texturam animanti-
 um fluores accipiunt, inde peiores insuetis symptomatibus
 stipati nascuntur morbi, qui difficillime judicantur, quoni-
 am secundum ordinariam naturæ legem & cursum non pro-
 cedunt. Ratio est in promptu; aer enim ipsius Hippocratis ef-
 fato est dominus & autor maximus eorum quæ in corpore
 nostro fiunt, is elasticitate sua robur & tonum non modo so-
 lidis, sed & spiritualescentiam & expansivam vim fluidis partibus
 elargitur, unde sanguinis & humorum circulum & ab eo ne-
 cessarias & integritatem corporis conservantes excretiones
 dispensat ac moderatur. Neque dubitari potest, in regionibus
 calidioribus inque aëre tenuiori & subtiliori humores esse flu-
 xiliores & mobiliore, corpora ad transpiratum magis apta,
 hinc crises & criticas acutorum solutiones plus in iis observa-
 ri, quam in regionibus humidioribus, & ubi aer elatere desti-
 tutus non limpidus sed peregrinæ indolis effluvis imbutus. Ita
 enim non modo retardatur crisis, nec ita sensibilibiter fit, sed
 & ordinarii naturæ motus certis temporibus adstricti multum
 turbantur; unde non sine ratione nonnulli magni viri vel de
 cribus in nostris regionibus dubitare, vel eas non tam accu-
 ratas esse quam in Græcia, pronunciare ausi fuerunt, inter
 quos etiam nominandus est *Casparus Hoffmannus* qui in *Instit.*
med pag. 620. crises apud nos esse rarissimas existimat. Neque
Baglivius in *Praxi med.* diffitetur in Græcia, ubi purior aer re-
 gulares talis modi criticos motus plus habere locum quam in
 Italia. Verum enim verò docet assidua & sedula observatio
 utique etiam in nostris regionibus eas dari, sed profecto attendi
 differentia inter anni tempora, inter regiones, victum, natu-
 ras ægrotantium & inter ipsam tractationem ægrotorum à
 Medico, ut pote hæc omnia mirum quantum limitant & modi-
 fici-

dificant ordinarios naturæ in morbis motus. Quapropter etiam Galenus optime monet in *lib. de diebus decret*: quod diem, crifeos cognituro agnoscenda sit ætas, natura, anni tempus, locus & pulsuum cognitio *vid. lib. 1. cap.*

§. XVIII.

Consentiunt in eo ferme omnes Medicorum saniores, quod præpostera medendi methodo vel errore comisso in diæta crises vel anticipari vel postponi vel imminui queant, ita præclare differit *Sennertus de diebus criticis in Institut. lib. III. part. III. cap. 2.* Si æger aliquem notatu dignum errorem commiserit, non levis est suspicio, eam crisin, quæ bono critico die e. g. septimo futura erat, vel anticipato tempore citius vel motu retardato tardius ut sexto vel octavo die eventuram. Clarius vero id exprimit *Prosper Martianus comment. in lib. II. de morbis Sect. II. pag. 174.* Continuo, inquit, medicamentorum refrigerantium usu (propter febrim) incrassatis humoribus corporibusque densatis spontaneæ evacuationes sæpe prohibentur, ut hæc non sit levis causa, cur nostris temporibus tam raro fiant, crises, quæ frequentissimæ erant antiquis. Præclara vero sunt quæ hac de re scribit *Cl. Baglivius in prax. med. p. 254.* Mirari desinant practici, si hodie nec frequentes nec perfecte succedant crises uti olim in Græcia; siquidem illi græcarum legum vel ignari vel obtrectatores, à principio morbi ad declinationem usque purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, spirituosis, aliisque imprudenter & intempèstive exhibitis medicamentis fere conficiunt ægotantem; ideo impossibile est, ut humores per tam diversas remediorum seditiones distracti ad criticæ despumationis negotium stato tempore disponantur; sed assiduis confusionibus agitati, loco crifeos perfectæ in metastases præternaturales desinant, atque hac de causa, nec crifeos, nec dierum criticorum, nec aliorum demum naturæ motuum regulas ab Antiquis traditas in febribus observabimus. Quapropter idem *Nobiliss.* Autor non sine experientia scribit: In rusticis & qui
me-

medicorum opera non utuntur, manifesto documento hujusmodi crises sive despumationes peccantis materiae per sudorem, alvi fluxus, urinam aliasque naturae vias perfici & motu prorsus ordinato fieri. Cum itaque fatis abundeque non modo autoritate probatissimorum in arte nostra virorum veterum & recentiorum, sed & experientia indubitata veritatis magistra, doctrina de crisis & diebus criticis stabilita ac fundata sit, ut in superioribus copiose deduximus, reliquum jam est, ut horum in natura mirabilium effectuum causas perscrutemur. Equidem recte Galenus in lib. de iudic. fatetur desumptam hanc doctrinam tantum esse ex experientia non vero ex ratione, & captum nostrum etiam superare inquisitio accurata causarum hujus mirandae in natura operationis videtur, nihilominus sedulo allaborabimus repudiatis alienis opinionibus, ea quae vero proxima videntur aptis ratiociniis proponere ac explicare. Et ut exordium faciamus à veteribus, hi unanimiter sentiebant causam efficientem crismum & dierum criticorum, esse naturam, quam principium omnium actionum in corpore credebant, quae singulari scientia agendi praedita certo tempore, ordine, gradu, proportionem mediisque utatur pro diversitate causae morbificae, motusque convenientes causae & objecto instituat ad certum finem, nempe conservationem corporis, certo tempore, & certis mediis sive organis eos dirigat. Quapropter agens illud quod tanta prudentia corpus movet ac regit omnesque motus tam in statu sano quam morbo ad conservationem corporis justis ac convenientibus mediis perficit, ens esse reale, liberum, incorporeum, scientia agendi praeditum existimant, maxime vero ex ejus effectu nempe motu essentiam ejus incorpoream judicant, nam existimant motum in se & citra actum in corpore, vel dum in corpore fit aut in corpus agit, non posse dici aut intelligi aliquid corporeum, sed ab essentia corporis sit separatum, & nunquam cum corpore nec-

D

ces-

cessario coëxistat & corpus sine illo subsistere possit, adeoque ad corporeitatis formam sicuti quantitas, magnitudo, figura non faciat, hinc spirituale quid hujus motus causam esse, præsertim ordinati & regularis in corpore, colligunt, præsertim quoniam nec alterationes humorum materiales, nec aeris varius status vel diæta vel medicamenta motus naturæ ordinatos minimum alterare aut invertere possit; ex eo vero spiritualement ejus vim imprimis æstimant, quod solis phantasmatis & fictionibus mentis perversio ordinis ac directionis horum motuum perfici possit. Hanc itaque naturam credunt etiam temporis esse observantissimam i. e. certo ac determinato tempore actiones suas instituere informando, perficiendo, sanando, conservando homine causis morborum corrigendis, expellendis, justo dum tempore, per congrua emundatoria præsentis materiæ quadrantia v. g. humores viscidos & biliosos per alvum, tenues acres per corporis habitum, falsos & serum superfluum per renes, exundantem sanguinem per vasorum oscula, bilem volatilem, acrem per vomitum expurgat. De hinc naturam hanc liberrime in perficiendis notabilioribus & solennioribus effectibus semper feligere septenarium numerum dierum, mensium, annorum, adfirmant. Hæc sententia veterum fuit & quidem communissima; sed revera hæc nihil aliud infert quam quod mirabiles & ordinati illi effectus habeant causam à qua illi profiscantur similem, quænam autem illa sit, cujus naturæ sit, an scientia & rerum notitia sit instræta, an vero citra notitiam & cognitionem hiefectus ab ordine sive artificio & necessario ac physico causarum agentium nexu hæc profluant, de hoc merito est quæstio.

§. XIX.

Nullum dubium est, ordinem in quibuscunque rebus observatum semper supponere causam ipso ordine priorem, hujus nempe ordinis autorem, uti v. g. horologii causa est arti-

artifex, illud vero urgendum est, num effectus ordinati proxime dependant ab ipso ordine sive mechanismo in natura posito sive an à causa prima sive ordinis autore, scientia & noticia imbuto proxime sint derivandi? exemplo manifestu est horologium, ubi quod index accurate monstret horas, non proxime deduci debet ab artifice sed ab ordine & artificio, quod causa proxima & immediata hujus effectus est. Ita etiam id applicare licet ad corpus nostrum, in quo ordinatissimos effectus videmus in nutritione, augmento, perfectione corporis in excretionibus, motu sanguinis, morborum curatione, hinc merito quaestio est, an hi à Deo ordinis primo & perfectissimo autore sive à causa subalterna anima, an vero potius ex ordine structura & mechanismo corporis proxime sint deducendi. Nos ea sumus in sententia si in rebus physicis & medicis effectus proxime possunt demonstrari ex causis corporeis, mechanicis, in sensum incurrentibus, non opus esse refugere ad causas primo primas obscuras & plane incognitas, spiritum, animam, vel ad eorum sympathiam antipathiam, terrorem, furorem, errores sive ad morales intentiones ac directiones. Deinde sentimus, quamvis omnes effectus, qui fiunt in natura, à priori & ad sensum & captum hominis clarissime ostendi nequeant, quomodo nempe fiant mechanice ob humani intellectus circumscriptos limites, ex eo tamen minime sequitur, non fieri eos à mechanica sed à spiritali causa. Urgemus hoc maxime & instantissime, ut medicus & physicus causas semper proximas & physicas scrutetur, nam hæ scientiam pariunt & demonstrationem, non vero confugiendum est, ad spirituales metaphysicas incognitas planeque inutilis.

§. XX.

Equidem nemo sanæ mentis negare poterit in corpore nostro artificiosissime constructo inhabitare etiam principium, cujus natura & operatio plane separata est à motu & à corpore, uti est perceptio, cogitatio, directio motuum, voluntas,

quæ subsistere possunt sine corpore & cum ejus motu non habent convenientiam; Constanter vero negamus & pernegamus motum sive potius principium à quo motus sive localis, sive intestinus in corporibus fit, & dependet, non spectare ad essentiam corporis, siquidem non potest corpus ceu creatura sine operatione & operationis principio concipi, nam creatura pure passiva, quæ non principio agendi instructa est, non ens reale physicum sed rationis est. Nunquam itaque corpus subsistit & existit nec concipi potest, sine principio motus interno innato, quod causa est virium & potentiarum motricium quas exercet in alia corpora. Ubicunque igitur corpus est, seu substantia extensa, ibi præsens est motus, nifus, pressio, actio unius corporis in alterum, & ubi machina sive corpus organicum, ibi motus ad certum scopum ordinatus est. Nostrium corpus machina est artificiosissima, quæ ex decenti & concinna partium impetum facientium, fluidarum, solidarum dispositione, structura, connexionione, proportione, motu ordinatissimas actiones edit, id quod in conservatione corporis per digestionem mixtionem secretionem excretionem motum progressivos intestinos nutritionemque abunde conspicitur. Hos vero motus non immediate anima in fibris motricibus perficit, sed hæc tantummodo certas motuum species in organo percipit, intelligit, distinguit, comparat, inque voluntati subiectis partibus motibus imperat. Maxime omnium vero notabile est, magnum illud commercium, quod Summum Numen constituit in homine inter animam & motum corporis, utpote illa non quidem motus præstat immediate in corpore, modificare tamen eos & turbare idonea existit, Luculentum exemplum præbent animi affectus & gravidarum phantasmata, quæ quantam potentiam in sanguinis & humorum motum habeant, notissimum est. Contra etiam, motus fluidorum operationes animæ videlicet mores, passionem, inclinationem mirifice disponunt, sicuti id ex diversa temperamentorum, ætatum populorum, victus

na.

natura clarissime demonstrari potest. Eapropter nec dubitare oportet, motus in corpore longe distinctos esse ab actionibus animæ, & sanguinem & fluida non se habere passive ita ut ab anima regantur, sed potius hæc fluida actione moverentur in animam. Et ut in pauca rem omnem conferamus, quid clarius & manifestius? quam quod ab aëre, poru, victu morbi fiant, vita conservetur, destruat, sanitasque restituitur. Quid certius quam quod structura partium solidarum in ætatibus temperamentis, dispositione hæreditaria differens ad hos vel illos morbos disponat, cum tamen hæc omnia nullum respectum vel communionem cum anima habeant. Quare ut hæc se habeant active necesse est.

§. XXI.

Cæterum quod in quibusdam actibus & quidem præcipuis solemnioribusque justum tempus observetur, hoc imprimis mechanisimi præsentiam & necessitatem arguit, nam ordo ibi exquisitus & accuratus in actionibus visitur, ubi mechanismus fundamentum est. In macrocosmo id videmus ubi notabiles sunt reciprocaiones mari, statim venti & pluvie quibusdam in locis, temporum & tempestatum revolutiones, plantarum progerminatio sæcundatio, fructificatio, quæ univèrsa certo tempore fiunt, certumque tempus requirunt. Elegit vero mechanisimi universi in natura sapientissimus Autor in quo, multi solennes & mirandi effectus producuntur quam rem fusius tractavit D. Præses in *Diff. de ann. climati.*

§. XXII.

Appellavit veneranda antiquitas hunc numerum perfectum, plenum, sacrum, masculinum ob magnos effectus qui in illo fiunt, id quod satis infinitam artificis sapientiam in natura microcosmica nostra positam prædicat. Non vero existimandum est, in ipso numero hanc hære potentiam, quod nonnullis veterum placuit, sed ita res concipienda est; ad certos effectus producendos in rebus corporeis requiritur

non modo certa & sp̄cifica proportio caus̄ agentis sive actionum. Jam vero omnes actiones physicae nil nisi motus sunt, ideoque certa proportio, certus numerus motuum ad certum effectum necessarius est. Jam vero mensura & numerus motuum constituit tempus, & tempus nihil aliud est, nisi certus motuum numerus, hinc certae actiones certum requirunt tempus. Et ut hoc ad nostrum institutum accommodemus v. g. ut in inflammationibus certa portio sanguinis stagnantis in vasis dissolvatur, eluatur, certa potentia & numerus motuum necessarius est, quibus sanguis ex corde & arteriis ad partem affectam impulsus eam ab obstructione liberet. Sic autem Deus nostram effinxit machinam, ut ad conficiendū hoc negotium septem dies, & in hisce qui fiunt sanguinis circuitus impendantur, hinc v̄rimo die acutae & inflammatoriae febres ordinario solvuntur. Variolarum, morbillorum, p̄techiarum, purpurae materiam esse acrem causticam tot molestae irritationes in genere nervoso & membranoso factae satis superque declarant, haec vero ut contemperetur mixtione aliarum partium ex sanguine & sic ad secretionem & excretionem ad habitum corporis idonea reddatur, certum tempus requiritur, quod trium & quatuor dierum spatio absolvitur. Quo elapso mox peccans materia interna deserit, & ad exteriora progreditur. Miasma in peste & contagiosis febribus summae & penetrantissimae putredinis materia est, haec sanguini commixta vel similem in totum introducit motum putredinosum, & sic lethaliter destruit mixtionem corpoream, vel ipsa correctae corpore eliminanda est, quod quidem ut fiat, justum tempus requiritur, sive sufficiens motus ad corrigendam & evacuandam nocentissimam materiam: Eodem modo, quando ex stagnantis humoris putredine in viscere febris oritur, similiter necessarius est certus appulsus sanguinis putredinem eluens & abstergens motus, qui perfici debet certis numero pulsationibus cordis & arteriarum, quales nempe & quot fiunt v̄mo l. ximo die. Plures ardentes & intermittentes febres

ex bile acri caustica oriuntur, ad quam temperandam, corrigendam & ut veteres loquebantur, ad ejus coctionem & maturationem, idem tempus requiritur. Hanc legem, ut *Plinius* inquit in *H.N.I.* morbis posuit Deus ut quaternario & septenario numero finiantur.

§. XXIII.

Quod vero hoc definito tempore facta morbi solutio non ab anima seu natura tanquam principio incorporeo intelligente sed à mechanismo proveniat vel exinde colligere est, quod crises tales vel anticipent vel postponant, irregulares fiant, si victu æger peccat, si perversa medicina morbus tractetur, si causa morbi insolentior & insueta est. Quapropter etiam variant pro diversitate annorum, temporum, regionum subiectorum. *Riverius in Instit.* scribit, motum & dispositionem in causa esse, ut crisis nunc citius nunc tardius, nunc diebus intercalaribus accidat, prout humorum benignorum vel malignorum celerior vel tardior est coctio. Quapropter si causa morbi non adeo maligna est, si motus ordinis non turbantur, aut perversa diæta vel medicina sinistra, si corpora bona perspirabilia, non adeo impura, est aer purus, serenus, elasticus, tunc crises justo tempore & ordine procedunt.

§. XXIV.

Quæstio jam non sine ratione nascitur, cur crises plenæ & perfectæ fiant maxime diebus criticis, & quod crises bonæ sint, quæ cum remissione symptomatum & evacuationibus fiunt. Nam ut *Galenus* habet; nulla crisis bona fit, nisi effatu digna evacuatio præcesserit. Explicant nempe id hoc modo, naturam septenarii numeri observantissimam ex tempore insurgere omnibus viribus contra morbi causam, quam emollire & foras pellere studet, quoniam corporis nostri conservatio & duratio per excretorios actus maxime, sustinetur & sic à putredine seu morte defenditur. Ad quæ reponimus, animam quidem cognitione præditam esse: sed
non

non naturam, quæ medetur morbis & nullius rei conscia ex necessitate tantum agenda agit, hinc etiam ea nec causam morbi intelligit nec ob id certamen, luctam aut febrem instituit; sed hæc omnia pendent ex pura mechanica ratione, dum solæ causæ externæ e. g. balnea, poros claudentia, liquores heterogenei infusi in venas distensione & punctione membranarum febriles spasmos excitare possunt. Deinceps non negandum est, quando vita sumitur pro integritate structuræ aut mixtionis corporeæ, excretionis superfluum hanc conservari. Quoniam vero vita non tam conservatio corporeæ mixtionis est, quæ potius vitæ effectus, ipsa vero vita magis actum significat, e. sanguinis & fluidorum circularem motum, qui etiam vinculum est proximum corporis cum anima, non vero integritas mixtionis. Nec non omnium actionum in corporibus animantium fons est, etiam ipsarum excretionum, quæ servant mixtionem integram & structuram; facile patet, non excretionem tantum attendendas esse vitæ sustinendæ causas, neque ex suppressis excretionibus tantum nasci morbos & iis restitutis eos sanari. Ecquid enim manifestius est, quam sanguinis effusione nec non per polypos, ligaturas, coagulationes, sanguinei circuli interceptione vel motuum per venena turbatione, salva manente textura ac mixtione partium, vitam auferri? Quapropter non omnes quæ morbum pariunt causæ ita comparatæ sunt, ut tantum putredinem indicent & excerni debeant vel possint, sed sæpissime qualitas exiguæ materiæ nocentissima, quæ correctionem & præparationem ad excretionem indicat, vitæ maximas insidias fruit, sæpe etiam non tam expellenda quam resolvenda materia peccans est. Et sane magni erroris non prudentiæ coargui possit natura, quod in febribus tam vehementes motus faciat resolutionis & excretionis ergo, cum notum sit, excretionem secretionemque non melius & felicius succedere quam si non nimii & effrænes sed moderatiores paulo sint fluidorum motus. Sententia itaque nostra est.

ex-

excretionibus quæ fiunt diebus criticis & solvantur, non causam esse soluti quam potius signum victi jam morbi dum nempe natura quieta reddita & desinentibus in fibris irregularibus & spasticis motibus, jam liberior ad emunctoria corporis sanguinis & humorum etiam impuritate quæ in morbo gignitur, non carentium appulsus, & secretio expeditior fit. Nam si copiosissimæ etiam excretionibus fiunt extra criticos dies & in ipsis, sine dolorum levamento & virium augmento, nullius sunt efficaciam, adeo ut etiam cum largis excretionibus mors interdum eveniat, manifesto documento, non excretionem esse, quæ morbum levat. Quapropter omnes evacuationes, quæ non fiunt in & cum morbi decremento symptomatice vocitantur, criticæ vero, quæ ex virium augmento & naturæ robore & vigore oriuntur.

§. XXV.

Excretionibus per urinam copiosæ, nec non urinæ tenues aquosæ, sudores quoque largi sine alleviatione symptomatum nunquam tutæ sunt, veterum ac recentiorum autoritate & experientia id monstrante, nam testantur non subtractam esse materiam morbi, alias quiescerent symptomata, sed mixturam sanguinis ejusque vinculum cum sero destrui, fluidas & aquosas partes separari à crassioribus, unde etiam copiosæ tenues urinæ probe id advertente olim Hippocrate delirium præferunt, sanguis enim crassior factus, subtracto sero & præsertim sub impulsu arteriarum languidiori facillime in meningum vasculis stagnat & phrenitidem parit. Quandoque vero abscessiones v. g. variolæ morbilli petechiæ citius quam ordinatum tempus postulat, mox primis diebus erumpunt, non faustum omen est, siquidem materiam peccantem copiosam & non bene coctam & temperatam denotat.

§. XXVI.

Docent jam adducta hæc, excretionibus in diebus criticis non esse causas solutionis morbi sed potius effectus super-

perata jam causæ morbificæ. Habemus manifestum exemplum in paroxysmis intermittentium ubi sudores, qui in paroxysmis fiunt, nihil juvant. Quodcumque vero in declinatione contingunt, utilitatem præstant, non quod materiam formalem febris ejiciant sed quod testentur de motibus irregularibus & spasmodicis febrilibus jam cessantibus. Nihilominus & multas excrementitias fordes, quæ in ipso morbo prognatae fuerunt, secum evehunt. Quin imo observamus in omni graviore dolore sudorem non prolici simulac vero ille libere fluit, indicium sublatis doloris est, toni fibrarum relaxati & circuli sanguinis liberioris redditi.

§. XXVII.

Ex jam dictis & expositis clare apparet utique observationem criseos, criticorumque dierum fundamentum in natura habere & usum in praxi medica, sicut enim nihil fit & producit sine tempore, sed omnis effectus certo tempore eget, ita ut causæ morbificæ corrigatur, & ad evacuationem præparetur, certum tempus requiritur. Nam sicut ad generationem causæ morbificæ definitum tempus necessarium est, ita ejus correctio & propulsio à corpore similiter certo temporis spatio conficitur. Contingunt vero hæc alterationes, correctiones, immutationes materię morbificæ 7mo semel septimo, xi, xivto secundum naturæ ordinariæ cursum die. Quicumque itaque medicus contra hunc ordinem agit, i. e. quānto tempus, quod natura requirit, ad morbi materiam subigendam cum impetu & vi agit & expugnare morbum vult, ille vehementer præpostere & temere agit & errat. 2. quando materia coquenda & temperanda est & expulsionem moliantur, eumque in finem volatilibus sudoriferis V. S. medicati utuntur, hi contra naturæ legem peccant, & non leve damnum inferunt. Naturæ enim lex etiam medico lex est. 3. In diebus criticis & circa hos præstat a fortiter evacuantibus abstinere ne forsan in alia inconvenientia loca à congruis emunctoriis excernendi humores deriventur. 4) Si natura in expul-

pulsione imbecillis est, prudenter iuvanda est, nam evacuationes si fiunt à robore naturæ & jam victo morbo, utiles sunt, dum corpus à multis excretionibus noxiis, quæ ipso tempore febrili progeneratæ fuerunt tam in vasis quam intestinorum tubulis liberant, alioquin non bene succedentes hæc evacuationes recidivas facile inducunt. 5. Evacuantiæ & moventiæ juxta Hipp. canonem *Secl. 11. aph. 25.* mox in principio febris obtinent locum si materia turgat i. e. si sanguis copiosus & vasa primæque viæ impuris sordibus scatent. Tales depletiones naturæ mirifice succurrunt & impedimenta curæ fomentaque mali tollunt. 6. Quando vero medicus prudens ob materiæ malignitatem, motus naturæ irregulares periculosas metastases observat, tunc nullo temporis respectu habito sanguinem resolvere ad alia loca derivare ejusque stagnationem impedire per providam laxationem, venæ sectionem, diaphoresin, externa discutientia, quandoque per sectionem sub lingua, vel narium scarificationem debet, nam hic crisis expectare cum mortem signa certissima significant, vesaniæ esset, unde sæpius vidimus alvum stimulantia innoxia & ut salina nitrosa cum auro fulminante mixta cum circumspeditione data inexpectatos tali casu faustissimos, successus edere.

Sed hæc de crisis adduxisse suffecerit.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is mirrored and difficult to decipher.

Haller, Diss., 1706 (A/K)

ULB Halle 3
001 508 016

Sb.

DISSERTATIO MEDICA SOLENNIS
**CRISIUM NATU-
RAM ET EXPLICATIO-
NEM RATIONALEM
SISTENS,**

1706, 86
17

QVAM
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DN. PHILIPPO WILHELMO,
PRINCIPE BORUSSÆ, MARCHIONE BRANDENBURGICO,
SUB PRÆSIDIO

DN. FRIDERICI HOFFMANNI,
POTENTISSIMI REGIS BORUSS. CONSILIARII
ARCHIATRI ET PROFESSORIS P. O.
h. t. DECANI,

PATRONI AC PRÆCEPTORIS SVI ÆTERNVM DEVENERANDI,
PRO GRADU DOCTORALI

Die *Januar. A. MDC CVL.*
publico Eruditorum examini submittit
JOHANNES PETRUS ARTOPOEUS,
ANCHOR. MOSELL.

HALÆ MAGDEB. Lizens Chr. Hencke, Acad. Typogr.

